

Крицька Ірина Олександрівна,
аспірант кафедри кримінального про-
цесу Національного юридичного уні-
верситету імені Ярослава Мудрого.

«ПОЛИЧНЕ» ЯК ПРООБРАЗ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ

У нашому повсякденному житті, в засобах масової інформації ми нерідко можемо натрапити на фразеологізм «піймати з поличним», що давно вже став крилатим виразом. Найчастіше його використовують у значенні «піймати, застигнути когось на місці вчинення злочину». Але в дійсності не кожен із нас знає, що термін «поличне» безпосередньо пов'язаний із таким процесуальним джерелом доказів, як речові докази. Спробуємо провести історичний екскурс та дослідити етимологію цього поняття.

Так, саме через використання терміну «поличне» були зроблені перші спроби надати перелік прообразу речових доказів у найвідомішому джерелі права Київської Русі — Руській Правді. Поличним визнавалися: наявність трупа в чиємусь дворі, предметів крадіжки; піймання самого крадія під час злочину або наявність слідів вкраденої речі або слідів самого злочинця в чиємусь дворі. Отже, поняттям «поличне» в кримінальному судочинстві періоду Київської Русі охоплювалися насамперед

речі, предмети, виявлені в певної особи або її житлі, які вказували на цю особу як таку, що вчинила злочин. Мовою сучасного кримінального процесу це «предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом».

Особа, захоплена з поличним, мала право доводити, що предмет перейшов до нього на законній підставі. У цьому разі викрадача (крадія) розшукували, опитуючи всіх осіб, які тримали поличне у своїх руках. Власник викраденого майна міг убити злодія, затриманого з такими предметами, якщо той чинив опір під час затримання.

Із середини XIV ст. розпочинається захоплення українських земель сусідніми державами Великим князівством Литовським, Руським, Молдавським, Угорщиною і Річчю Посполитою. У Листі (судебнику) литовського князя Казимира Ягайловича 1468 р. для позначення речових доказів використовується поняття «лице», що є відповідником «поличного» в Руській Правді: «Якщо з лицем приведуть татя... А якщо б злодій у когось що вкрав, і де вкрадено, там його схопили з лицем, і він у дім не приніс...». У цей же період на землях Лівобережної України, що належали Московській державі, кримінальне судочинство, а, отже, й система доказів регулювалося Судебниками 1497 та 1550 років, а також Соборним уложенням 1649 року. У зазначених законодавчих актах знову можна зустріти згадки про поличне. До того ж, у Соборному уложенні було врегульовано процесуальний порядок збирання цього виду доказів — поличне могло бути виявлено під час огляду або переслідування, крім того при вилученні поличного необхідна була присутність пристава та двох понятих. Водночас, розуміння поличного стало ширшим — як речові докази розглядалися також і зняряддя вчинення політичного злочину (підроблені листи, грамоти тощо).

Зауважимо, що самого визначення «поличне» немає ні в Руській Правді, ні в Судебниках, ні в Соборному уложенні. Вперше воно надається в статутній Белозерській грамоті: «...а поличное то, что выймут из клетки, из-за замка; а найдут что в дворе или пустой хоромине, а не за замком, ино то не поличное».

А. М. Бобрищев-Пушкін у праці «Эмпирические законы деятельности русского суда присяжных» 1896 року наводить цікаві приклади, коли поличне може визнаватися доказом «з других рук». Зокрема, воно буде вважатися отриманим «зі слів», якщо в день злочину недалеко від місця його вчинення певний свідок бачив у обвинуваченого речі, схожі на викрадені. Таке поличне жодного самостійного значення як доказ не могло

мати, оскільки «імовірність винуватості особи набагато менше імовірності помилки». А. М. Бобрищев-Пушкін виокремлює також так зване «квазі-поличне»: наприклад, особу, яка обвинувачується в крадіжці спиртних напоїв, бачили того самого дня в стані алкогольного сп'яніння; у підсудного після крадіжки з'явилися зайві гроші, великі витрати тощо.

У Статуті кримінального судочинства 1864 року поняття «поличне» зникло, а на зміну йому прийшло загальноприйняте наразі поняття «речові докази». Проте в сучасному слововжитку воно й надалі залишається складовою частиною крилатого виразу «піймати з поличним».

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ОЧИМА МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ**

Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції
студентів і аспірантів

(Харків, 20 травня 2015 р.)

Харків
2015

УДК 343.1(477)(094)
ББК 67.9(4УКР)311я431
А43

Редакційна колегія:

О. В. Капліна (головний редактор), Д. М. Говорун (заст. головного редактора), О. І. Бережний, В. В. Вапнярчук, С. О. Гриненко, С. В. Давиденко, О. М. Дроздов, М. О. Карпенко, Г. К. Кожевніков, Т. В. Корчева, В. І. Маринів, Т. М. Мирошниченко, О. І. Тищенко, В. М. Трофименко, А. Р. Туманянц, Д. В. Філін, С. Б. Фомін, О. Г. Шило.

Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників : матеріали VI Всеукр. наук. конф. студ. і аспірант. (Харків, 20 трав. 2015 р.) / редкол.: О. В. Капліна (голов. ред.), Д. М. Говорун (заст. голов. ред.), О. І. Бережний та ін. – Х., 2015. – 512 с.